

Originalni naučni rad

UDK 620.9(497.6 RS)

DOI 10.7215/SVR1204219C

КОНЦЕСИЈЕ У ФУНКЦИЈИ РЕПРОДУКЦИЈЕ МИНЕРАЛНО СИРОВИНСКЕ БАЗЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Проф. др Ранко Цвијић, дипл. инж. геологије

Независни универзитет Бања Лука

Сажетак: Разноврсна и економски значајна, у току протеклих деценија истраживањем и експлоатацијом у знатној мјери доказана, минерално сировинска база Републике Српске, може се користити само на основу прецизно разрађеног система концесија. Транзиција у тржишну привреду у минералној економији путем концесија и концесионарства омогућује успјешан и перманентан развој минерално сировинског комплекса Р. Српске. Систем концесија у овој области нема алтернативе и у минералној економији Српске нико не би смио да истражује и експлоатише природна богатства ако му није одобрена одговарајућа концесија. У раду су презентовани стање и проблеми концесионе политике у минерално-сировинском комплексу Републике Српске и приједлози за унапређење.

Кључне ријечи: *концесије, лиценце, концесионарство, репродукција, минералне сировине, рекогносцирање, проспекција, истраживање и експлоатација минералних сировина.*

УВОД

Сва дугогодишња геолошка истраживања и успјешна експлоатација више десетина минералних сировина на простору Републике Српске и Босне и Херцеговине недвосмислено указују на постојање релативно значајне, већ истражене, али и потенцијалне минерално-сировинске базе, која може бити, при обезбјеђивању одговарајућих предуслова, компаративна предност у односу на економски, социјални и одрживи развој. У садашњим условима расположива буџетска средства ентитета Републике Српске нису у могућности да подмире потребе, које објективно постоје у оквиру даље политике истраживања. Иста ситуација је у односу на потребне инвестиције за изградњу нових рударских објеката, односно модернизацију и дораду постојећих. У условима својинске трансформације, која је првенствено кроз приватизацију захватила и минерално-сировински комплекс, додјељивање концесија домаћим и иностраним правним лицима омогућава да се расположиви минерално-сировински комплекс ефективно, ефикасно и рационално

у складу са принципима и концепцијом одрживог развоја оптимално користи, у складу како са комерцијалним тако и националним интересима.

У државним органима Републике Српске мора да постоји јасан став (концензус) о томе која природна богатства (врсте, конкретни објекти и слично) у садашњим условима могу бити предмет давања концесија.

Минерална политика и стратегија полази од реалног стања минерално-сировинске базе Републике Српске и све сировине у складу са класичним класификацијама издваја у:

1. металичне (руде гвожђа, боксита, олово-цинка и др);
2. неметаличне и природне грађевинске материјале;
3. енергетске сировине (угаљ, нафта, природни гас, нуклеарне сировине и посебно топле/термалне и термоминералне воде);
4. хидро ресурсе (питке подземне воде и различите врсте минералних вода).

У области минералних сировина концесиона политика мора бити усмјерена на следеће:

1. пуна заштита друштвених интереса (јавног интереса), изражених кроз економске, еколошке, социјалне ефекте и одрживи развој прихватљив за државу и њено становништво;
2. активирање постојећих рудника који су у тешкој ситуацији, а имају природне услове за профитабилно пословање;
3. отворати нове руднике који могу са релативно малим средствима да покрену производњу и створе повољне економске ефекте посебно кроз додатно запошљавање (овдје предност имају мали рудници што је и свјетска концепција); и
4. да се давањем концесија за истраживање повећа укупни систем геолошке истражености Републике Српске и прошири постојећа минерално-сировинска база.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МИНЕРАЛНО-СИРОВИНСКЕ БАЗЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Лежишта минералних сировина Републике Српске нису распоређена хаотично, већ имају геолошки положај који је у строгој зависности од природно-геоисторијских услова њиховог настанка. Та правилност у њиховом размјештају огледа се, прије свега у органској повезаности сваке од сировина са неком од рудносних формација. Отуда је генерално, али и детаљно познавање рудносних формација Републике Српске један од битних предуслова за њихово истраживање, оцјењивање и експлоатацију.

У Републици Српској су рудносне формације¹:

¹ Цвијић Р. (2003): Концесије у минерално-сировинском комплексу РС *Успјешан менаџер, часопис за промоцију и унапређење менаџмента* бр. 15 – 16, година 3, Бањалука, с. 45 – 49.

- прекарбонске и карбонске геолошке формације имају важна лежишта гвожђа и природних пигмената (Љубија), барита (Нови Град, Љубија) и грађ. камена (сански палеозоик);
- у перму и тријасу настале су рудоносне формације са гипсом и антихридом (Волари – Петковац), баритом (Видрењак), олово-цинковним рудама (Љубија) архитектонско-грађевинским каменом (на више мјеста) и доломита.
- јурски систем је карактеристичан по томе што су за серпентинску рудоносну формацију везана лежишта азбеста (Петрово), и магнезита (Сњеготина, Борје), затим у дијабаз-ројачкој формацији има мањих лежишта мангана (источна Козара и околина Прњавора), а у кречњачким формацијама архитектонско-грађевински камен.
- током креде настала је велика бокситонска формација источне Босне (Власеница), различити кречњаци и архитектонско-грађевински камен.
- из палеогена познате су формације које носе нафту (Мајевица), кречњаке (Козара, Херцеговина), архитектонско-грађевински камен и мала лежишта боксита (И. Херцеговина).
- неоген је богат рудоносним формацијама у којима су позната разноврсна лежишта минералних сировина:
 1. мрки угљеви (Угљевик, Миљевина, Љешљани, Теслић, Котор Варош, Бања Лука) и меки угљеви (Станари, Гацко, Рамићи);
 2. олово-цинковне руде (Сасе - Сребреница);
 3. преталожени боксит (Бараћи);
 4. бентонити (Шипово, Јапра, Станари);
 5. каолинске глине (Кобаш, Братунац);
 6. ватросталне и керамичке глине (Приједор, Зворник);
 7. зеолити (Челинац);
 8. угљоносне сировине (Љешљани, Каменград, Гацко и др);
 9. нуклеарне сировине (Дервента – Прњавор, Дервента – Укрина, Сребреница – Зворник);
 10. кварцни пјескови (Брезичани, Омарска, Станари, Милићи);
 11. нафта (Посавина) и др.
- у квартару се налазе формације са шљунковима и пјесковима (уз ријеке Саву, Уну, Сану, Дрину, Босну, Укрину и др.) и опекарским глинама (Приједор, Бања Лука, Градишка). Овоме се могу прибројати и извори геотермалне енергије.
- Има у Републици Српској и других минералних сировина повезаних са различитим рудоносним формацијама, али према садашњем стању њихове истражености оне немају прворазредни значај. Због тога им у овом прегледу није посвећена посебна пажња.

ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕСИОНЕ ПОЛИТИКЕ У МИНЕРАЛНО-СИРОВИНСКОМ КОМПЛЕКСУ

Полазни документ за додјелу концесије у минерално-сировинском комплексу је предстудија односно студија економске оправданости. Пошто је освајање минералних сировина вишефазан процес, након сваке етапе, ако се иде у нову етапу, потребно је израдити предстудију, а за етапу експлоатације студију економске оправданости као основни документ за додјелу концесије.

У савременим условима за сваку концесију у минерално-сировинском комплексу² битни су сљедећи елементи:

а) Предмет концесије (лиценце) према врсти активности, који може бити различит, па тако постоје:

1. Концесије за проспекцију/рекогносцирање;
2. Концесије за истраживање минералних сировина;
3. Лиценце за истраживање минералних сировина;
4. Концесије за проспекцију и истраживање;
5. Концесије за експлоатацију минералних сировина:
 - 5.1. експлоатација геогених минералних сировина;
 - 5.2. експлоатација техногених минералних сировина,
6. Остале концесије:
 - 6.1. Концесије за изградњу постројења за ПМС (припрема минералних сировина);
 - 6.2. Концесије за изградњу рафинерија за нафту;
 - 6.3. Концесије за изградњу нафтовода, гасовода и цјевовода за друге минералне сировине;
 - 6.4. Концесије за складиштење течности и гасова;
 - 6.5. Концесије за складиштење отпадака;
 - 6.6. Концесије за коришћење напуштених јамских просторија у различите сврхе (узгајање гљива и сл.).

б) Начини и услови добијања концесија и ко даје концесије;

ц) Вријеме/рок за које се дају концесије;

д) Обавезе државе и одговарајућих органа и организација;

е) Усмјеравање прикупљених средстава лиценци и концесија.

У области геолошких истраживања, концесије/лиценце се дају за проспекцију, за истраживања или заједничка концесија и друго.

Концесија за проспекцију

- омогућавају претходно проучавање терена примјеном различитих геолошких, геохемијских и геофизичких метода укључујући и проспекцијско бушење;
- концесија обухвата релативно велике просторе;

² Цвијић Р., Дрљача М. (2004): Концесије, пут приватних страних и домицилних инвестирања у привреду Републике Српске, Зборник радова, Савјетовање на тему *Савремена достигнућа у истраживању, експлоатације и коришћења минералних сировина у Републици Српској*, СИТ рударске, геолошке и металске струке РС, Гацко с. 15 – 29.

- вријеме важења концесије обично траје 3 године са могућношћу продужења;
- добијање концесија тражи претходно усаглашавање програма радова са одговарајућим државним програмима/органима;
- добијање концесија је условљено једнократним плаћањем/накнадом која зависи од величине површине;
- ова концесија даје право првенства за добијање наредне концесије за истраживање.

Концесије (лиценце) за истраживање

- Ове концесије су у већем броју земаља дио националног закона о минералним сировинама (рударског, геолошког и сл.);

- лиценце за истраживање су искључива права у оквиру одређене територије и носе сигурност да ако је истраживање успјешно, носилац лиценце има право првенства у добијању закупа/концесије за експлоатацију;

- концесија/лиценца се добија на бази једнократног плаћања накнаде која зависи од величине површине, може се наплаћивати и периодични порез на земљиште;

- у документу о лиценци/концесији утврђено је вријеме трајања закупа, а захтијева се одређен обим радова у новчаном износу који се мора реализовати у одређеном року.

Концесије за проспекцију и истраживање

- може се дати овакав вид заједничке концесије,

- концесија за проспекцију и истраживања, нпр. садржи сљедеће елементе: а) величина површине (мах 800 км² по једној концесији) на којој се обављају активности; б) врста минералне сировине на коју се концесија односи; ц) обим и тип радова који се реализују; д) рок важења: 3 године са могућношћу продужења за још три године; е) услови који се морају обезбиједити у оквиру коришћења концесија; општа сигурност, заштита животне средине, обезбјеђивање тачности геолошких истраживања, начин и рок предаје геолошког извјештаја државном органу и спречавање штета.

Концесије за експлоатацију минералних сировина

- то је најчешће облик концесија у минералном сировинском комплексу који је најдетаљније разграђен у одговарајућем, прије свега у рударском и геолошком закону, при чему се ради о искључивим правима која могу бити у облику рударских права („*mining claims*“), или као закуп („*lease*“) или концесије („*concessions*“)- писмени уговори са Владом;

- права се обично могу пренијети на нове власнике и могу бити третирана као приватна својина у трансакцијама;

- рок трајања концесија за експлоатацију од 20 до 25 година;

- на лежишту обухваћеном концесијом мора се реализовати минимални обим годишње производње у односу на обим истражних резерви одређених материјала;

- приоритет за добијање концесије за експлоатацију имају појединци и предузећа (приватна, државна и мјешовита; домаћа и инострана) која су вршила истраживања лежишта или привредни субјекти и субјекти који су финансирани истраживање лежишта;

- захтјеви за добијање концесија за експлоатацију морају да садрже и сљедеће елементе: а) дефинисање лежишта и његових контура; б) утврђивање капацитета производње; ц) приједлог за утврђивање експлоатационог простора и његових граница; д) геолошки извјештај (елаборат) за лежишта које се експлоатише; е) основни полазни подаци за израду пројекта освајања лежишта у контурама експлоатационог поља; ф) оцјена утицаја експлоатације на животну средину са мјерама за њену заштиту/рекултивацију;

- за концесије за експлоатацију корисних компоненти из техногених лежишта (одлагалишта, јаловишта из постројења за ПМС, шљачишта, пепелишта и сл.) најчешће се морају обезбиједити сљедећи елементи: а) утврђивање простора на коме је предвиђена експлоатација; б) утврђивање типа техногеног лежишта и његове величина и квалитета; ц) одређивање технологије екстракције и њен утицај на животну средину, посебно на квалитет подземних и површинских вода; д) утврђивање мјера заштите које спрјечавају загађивање животне средине, као и мјере за рекултивацију пејзажа.

Од осталих врста концесија још су карактеристичне оне које се дају за складиштење горива, као и течних и чврстих токсичних отпадака у стијенским масама или напуштеним рударским радовима. За добијање таквих концесија потребно је обезбиједити: а) приказ површине територија на којој ће бити складиштени отпаци; б) одређивање дубине и типа стијена, геолошких, хидрогеолошких и инжињерско-геолошких услова складиштења отпадака; ц) приказ врста отпадака које треба складиштити и њихових токсичних карактеристика, као и приказ разлога због којих се ови отпаци не могу складиштити на површини земље; д) приказ утицаја отпадака на околне стијене и воде; е) приказ технологије складиштења и модели који приказују нешкодљивост складиштења.

За концесије које се дају за експлоатацију минералних сировина предвиђени су различити типови накнада за државни буџет. Висина ових накнада зависи прије свега од количине произведене минералне сировине или екстраковане корисне компоненте/сировине из техногених лежишта. Корисник концесије плаћа и нормалан порез на профит, као и тзв. ројалитис по јединици производње.

У општем случају постоје различити начини за добијање одговарајуће концесије, али се најчешће ради о два начина: а) уговором између заинтересованих страна, на бази Закона о рударству, Закона о геолошким истраживањима и других закона, при чему се

одлука доноси на бази сагласности Комисије за концесије; и б) лицитацијом.

Предвиђено је полагање кауције да би се добила концесија, односно уплатила једнократна премија или до почетка експлоатације-једанпут годишње закупнина (накнада за право на концесију).

Концесиона политика у савременој минералној економији Републике Српске

Законски оквир

Законским и подзаконским актима за минерално-сировински сектор (на нивоу РС и на нивоу БиХ) успостављен је законодавни и институционални оквир за реструктурирање сектора, отварање тржишта, регулацију дјелатности, концесије и сл.

Успостављен је законски оквир за додјелу концесија, који између осталог обухвата и концесије за постојеће и нове објекте. Регулисана је и област јавно приватног партнерства (ЈПП) која се може примијенити и на овај сектор.

Закони који регулишу области геологије и рударства су:

1. Закон о рударству ("Службени гласник РС" број: 10/95, 10/98, 63/02, 69/02 и 107/05 пречишћен текст); За спровођење овог закона у примјени је 55 подзаконских аката од којих је већина усвојена у СР БиХ и СФРЈ, а само мањи број 3 у Р. Српској.
2. Закон о геолошким истраживањима ("Службени гласник РС" број: 51/04) са 4 подзаконска акта:
 - Правилник о начину и поступку утврђивања и овјеравања резерви минералних ресурса ("Сл. гл. РС", бр. 113/08);
 - Правилник о садржини програма, пројеката и елабората геолошких истраживања ("Сл. гл. РС", бр. 113/08);
 - Правилник о класификацији и категоризацији резерви минералних ресурса и вођењу евиденције о њима ("Сл. гл. РС", бр. 99/08);
 - Правилник о вођењу збирке исправа и катастра концесија и истражних простора ("Сл. гл. РС", бр. 06/09);
3. Закон о концесијама ("Службени гласник РС" број: 25/02, 91/06 и 92/09) и сљедећа подзаконска акта:
 - Упутство за процјену постојања јавног интереса ("Сл. гласник РС", бр. 103/05),
 - Документ о политици додјеле концесија ("Сл. гл. РС, бр. 31/06),
 - Правилник о концесионим накнадама ("Сл. гл. РС", бр. 45/07) са исправком (бр. 63/07) и допуном (бр. 101/07) и
 - Правилник о преносу концесионих и власничких права ("Сл. гласник РС", бр. 107/09).

Поред закона који регулишу области геологије и рударства, за сектор су важни закони који уређују неке друге области као што су:

1. Закон о страним улагањима ("Сл. гласник РС" број: 25/02),
2. Закон о заштити на раду ("Службени гласник РС" број: 26/93, 14/94, 21/96, 10/98 и 1/08);
3. Закон о заштити од пожара ("Службени гласник РС" број: 16/96, 16/02, 2/05, 18/06, 6/09 - пречишћен текст);
4. Закон о промету експлозивних материја и запаљивих течности и гасова ("Сл. гласник РС" број: 16/96, 67/5 и 1/08);
5. Закон о водама ("Сл. гласник РС" број: 10/98, 92/09 и 50/06);
6. Закон о шумама ("Сл. гласник РС" број: 13/94, 43/02 и 75/08);
7. Закон о путевима ("Службени гласник РС" 11/95 и 73/08);
8. Закон о стандардизацији ("Сл. гласник РС" број: 36/99);
9. Закон о јавно-приватном партнерству („Сл. гл. РС“ бр. 59/09).

У свим новим законским актима, углавном су пренесени текстови закона из претходног периода, изузев Закона о концесијама, који је доста уопштен и коме недостају прецизна подзаконска акта у погледу примјене.

Институционални оквир

Према данашњој правној регулативи, бројне су институције које уређују питања у вези минерално-сировинског комплекса. То се, прије свега, односи на тијела државне управе у чијем дјелокругу је управљање и надзор над минерално-сировинским комплексом. То су:

Министарство индустрије, енергетике и рударства, које обавља управне послове који се односе на истраживање и експлоатацију свих минералних сировина; Комисија за концесије Републике Српске, која даје сагласност на све концесије из области минерално-сировинског комплекса; Влада Републике Српске, која на приједлог Министарства индустрије, енергетике и рударства и сагласности Комисије за концесије доноси одлуке о уступању ових јавних добара на коришћење; Дирекција за инспекције Републике Српске, која по посебним законима обавља инспекцијске послове; Министарство финансија, које обавља контролу издвајања и коришћења накнада за коришћење; Геолошки завод Републике Српске у Зворнику, који обавља дјелатности из области стратешког планирања развоја минерално-сировинског комплекса.

За надзор обављања дјелатности из минерално-сировинског комплекса надлежно је више институција:

Рударска инспекција одговорна је за надзор над рударском дјелатношћу; Геолошка инспекција одговорна је за надзор над геолошком дјелатношћу; Еколошка инспекција одговорна је за заштиту животне средине; Санитарна инспекција обавља надзор око заштите од буке и сл.; Водопривредна инспекција надзире онечишћење површинских и подземних вода.

У циљу квалитетнијег праћења рударске дјелатности важне су институције: Завод за статистику Републике Српске и Привредна комора Републике Српске. Осим напријед реченог, са научног и стручног аспекта, минералним сировинама се бави и Рударски факултет у Приједору Универзитета у Бањој Луци.

У Републици Српској постоји 13 лиценцираних предузећа за обављање примјених и општих геолошких истраживања из области минерално-сировинског комплекса. Ове институције су углавном у приватном власништву, изузев "Завода за геолошка истраживања" у Зворнику, који је 100% у државном власништву РС и "Рударског института" у Приједору који је у мјешовитој својини и већинском државном власништву. Кадровска оспособљеност приватних институција је на минималном нивоу, изузев "Техничког института" д.о.о. Бијељина и "Рудпром" д.о.о. Приједор. Кадровска оспособљеност институција у државном власништву је такође незадовољавајућа.

Велики недостатак институционалног уређења представља немогућност цјеловитог праћења стања у минерално-сировинском комплексу Републике Српске због непостојања јединствене базе података и велике дисперзије извора података. Зато је битно оснивање Агенције за минералне сировине Републике Српске.

Логичне активности

Последњих година је у Републици Српској изузетно порастао интерес за потпуније регулисање свих врста концесија у минерално-сировинском комплексу, али и у свим другим областима. Међутим, евидентно је значајно кашњење, што је прије свега последица многих неразјашњених питања (својина, трансфер капитала и др.), али и одређеног конзервативизма и остатка прошлости, нарочито када су у питању природни ресурси³. Не може се занемарити ни чињеница да су ова питања била потпуно занемарена преко 40 година и да има веома мало искуства и у најстручнијим круговима. Животне потребе и токови тржишта привреде тјерају да се питања концесија што прије регулишу одговарајућим законима и пратећим актима, а постало је потпуно јасно да се велики дефицит средстава за геолошка истраживања и изградњу рударских и пратећих капацитета може у значајној мјери умањити управо преко средстава која би се акумулирала на основу давања различитих концесија свима онима који су заинтересовани, а испуњавају услове предвиђене законом.

У том смислу, потребно је постојећи Закон о концесијама побољшати, посебно у дијелу који се односи на дио за шта се код

³ Цвијић Р., Дрљача М. (2004): Концесије, пут приватних страних и домицилних инвестирања у привреду Републике Српске, Зборник радова, Савјетовање на тему "Савремена достигнућа у истраживању, експлоатације и коришћења минералних сировина у Републици Српској", СИТ рударске, геолошке и металске струке РС, Гацко с. 15–29.

минералних сировина могу давати концесије, затим потребно је увођење термина техногени минерални ресурси.

Постојеће Законе о рударству преуредити у складу са аналогним законским актима у земљама са развијеном тржишном привредом. Закон мора, између осталог, да дјелује подстицајно на привлачење иностраних инвестиција, без непотребне рестриktivности. У односу на важеће Законе, треба побољшати дио који се односи на класификацију минерално-сировинских ресурса, затим дио о концесијама, експлоатацији техногених минералних сировина, као и увести посебан члан који се односи на коришћење тзв. малих лежишта (*small-scale mining*), што је у савременим условима веома актуелно питање у великом броју земаља.

Постојећи Закони о геолошким истраживањима морају бити потпуно преуређени и усклађени са сличним законима и начином регулисања одговарајуће проблематике, како је то у земљама ЕЕЗ-а, али и у другим земљама развијене тржишне привреде. Између осталог, битно је разрадити сљедеће области и питања:

- савремено дефинисати геогене и техногене минерално-сировинске ресурсе;
- утврђивање геолошких истраживања која су од интереса за Републику Српску;
- прецизно одређивање субјеката који могу да се баве проспекцијом и истраживањем минерално-сировинских ресурса и под којим условима;
- обавезни концесиони приступ код проспекције и истраживања минерално-сировинских ресурса; начин добијања концесија (ко даје дозволе, како и под којим критеријумима, критеријуми за накнаду, временски период концесије, максимална површина за концесије, обавезе концесионара према концеденту са специфичностима, јер су минералне сировине исцрпљиве, начин коришћења средстава од концесија и др.), значајно је утврдити аутоматизам добијања концесије за експлоатацију ако концесионар пронађе профитабилно лежиште и жели да га експлоатише;
- јасно дефинисање свих извора геолошких истраживања;
- дефинисање Геолошке службе и Дирекције минералних ресурса (структуре, задатака, циљева, начина финансирања и др.).

Донијети нови Закон о природним богатствима-ресурсима, односно Закон о коришћењу и управљању природним ресурсима ентитета и Босне и Херцеговине.

У овим законима успјешно су дата основна рјешења у вези са условима, временом коришћења, висином накнаде код концесија за експлоатацију минералних сировина. Када су у питању концесије за геолошка истраживања, односно одређене лиценце за проспекцију и истраживање минералних сировина, бар за сада нису дата потпуна рјешења већ само општи и начелни принципи. То практично значи да

није заокружен цијели систем концесија у минерално-сировинском комплексу на начин како је то већ одавно учињено у земљама са развијеном минералном економијом у условима тржишне привреде, као што је већ раније приказано и што може да буде добар путоказ за комплетно рјешење проблема концесија и у домаћим условима.⁴

Међутим, да би систем концесија у минерално-сировинском комплексу Републике Српске функционисао на оптималан начин, потребно је обезбиједити сљедеће:

- држава у цјелини мора имати јасно разрађену дугогодишњу стратегију односа према минералним сировинама, посебно геолошком истраживању, организацији и финансирању тих истраживања;

- прецизно морају бити дефинисане минералне сировине, рудници и простори за истраживање за које је држава заинтересована да их директно користи преко својих организација и предузећа;

- прецизно се морају дефинисати минералне сировине и одређени простори који се могу давати преко концесија за истраживање и експлоатацију;

- у прелазном периоду потребно је финансијски ојачати постојеће геолошке и рударске организације да припремају и изграђују потребне подлоге за давање концесија, али и да врше геолошко-економске и оцјене лежишта која се нуде преко концесија, како би се утврдила правична накнада, односно висина закупа;

- за свако лежиште које долази у обзир да се уступа преко концесије потребно је израдити његов „картон“ (пасош, личну карту) у коме би се налазили, према напријед утврђеним критеријумима, сви најзначајнији подаци који се односе на резерве (степен истражености) квалитет минералне сировине и друге техничко-експлоатационе, технолошке, регионално-географске, социјално-економске, геоеколошке и тржишне параметре;

- одговарајући државни орган мора уредно водити катастар концесија који треба аутоматизовати тако да се на најједноставнији начин могу вршити одговарајуће промјене;

- преко одговарајућих лицитација створити предуслове за привлачење малих и средњих предузетника који су заинтересовани за улагање средстава у мала лежишта, што би им омогућило стабилно снабдијевање минералним сировинама које користе у производњи (дијатомит, графит, каолини, бентонити, природни пигменти и др.);

- при осталим условима, обезбиједити организацијама које се баве геолошким истраживањима, рударским пројектовањем, технолошким испитивањима минералних сировина и сл., да имају приоритет на добијању концесија, посебно ако су учествовали у проналажењу и истраживању оних лежишта за које траже концесије;

⁴ Цвијић Р. (2004): Геоменаџмент у функцији коришћења и развоја минералних ресурса Љубијске металогенетске области, *Монографија, РЖР "Љубија"* и Рударски институт Приједор, 348 с.

- државни органи морају прецизно прописати садржину и структуру извјештаја које власници концесија морају сваке године подносити даваоцу концесије, како би се спријечило раубовање лежишта и долазило у ситуацију да се не зна шта је од минералне сировине још остало у случају да престане важење концесије и она пређе у руке другог субјекта;

- укупан административни поступак око давања концесија, контроле реализације уговореног и извођења радова и експлоатације, мора бити максимално упрошћен, рационалан и ефикасан, а то се исто односи и на документацију од заинтересованог за концесију.

Успјешан развој и перманентно унапређивање минералне економије Републике Српске⁵ у условима тржишне привреде није могуће без постојања оптималног система концесија и лиценци који адекватно функционише у свим сегментима минерално-сировинског комплекса. Дугогодишња позитивна искуства из земаља са развијеном тржишном привредом, али и из многих земаља у развоју, недвосмислено показују да систем концесија омогућава обезбјеђење стабилног прилива релативно већих средстава за геолошка истраживања, затим далеко брже производно активирање истражених лежишта, бржи трансфер савремених технологија у области рударства, припреме и примарне прераде минералних сировина, смањење увоза и повећање извоза минералних сировина и одређених производа на њиховој основи и знатно виши ниво заштите животне средине.⁶ Због тога систем концесија нема алтернативе и потребно је што прије створити све предуслове да у минералној економији земље нико више не може да истражује и експлоатише минералне сировине, ако му претходно није одобрена одговарајућа лиценца или концесија, без обзира да ли је у питању носилац личне, приватне, мјешовите, државне својине.⁷ Минералне сировине као природна богатства су у државној односно јавној својини, али се мора створити потребна регулатива да се могу дати на коришћење (под условима) правном лицу, ради истраживања, експлоатације и сл. активности, уз обавезу плаћања одговарајуће накнаде власнику-држави.

У савременим условима Републике Српске, основни предуслов за успјешно функционисање система концесија је – поред дограђивања и доношења, одговарајуће законске регулативе – потпуна ревитализација организација за геолошка и рударска истраживања, која се посљедње вријеме налазе у изузетно

⁵ Цвијић Р., Грубић А., Раковић Н., Милошевић А. (2002): Минерално сировински потенцијал Републике Српске, Зборник радова, 1. Међународно савјетовање "Минерално сировински потенцијал Србије и Црне Горе", РГФ Београд, Савез инжењера Србије и Црне Горе, Београд, с. 257 – 271.

⁶ Цвијић Р. (2001): Еколошки аспекти експлоатације природних ресурса, Међународни симпозијум "Рачунарска интегрисана технологије у индустрији минерала", Зборник радова, Приједор с. 381 – 387.

⁷ Цвијић Р. (2004): Геоменаџмент у функцији коришћења и развоја минералних ресурса Љубијске металогенетске области, Монографија, РЖР "Љубија" и Рударски институт Приједор, 348 с.

неповољном финансијском положају, што се одражава на стање у укупној грани, али исто тако и на цјелокупно рударство. Знатно већим издвајањем из буџета средстава за геолошка и рударска истраживања у наредне двије године, могли би се створити услови да предузећа из ове гране „стану на своје ноге“ и управо преко досљедног провођења система концесија највећим дијелом обезбиједе себи адекватне приходе узимајући концесије и радећи за оне који се спремају да узимају концесије у минерално-сировинском комплексу. То међутим, никако не значи да један дио геолошких истраживања – као што је случај свуда у свијету – буде и даље континуирано финансиран из државног буџета, односно преко одговарајућег фонда.⁸

ПРЕДМЕТИ КОНЦЕСИЈА У МИНЕРАЛНО-СИРОВИНСКОМ КОМПЛЕКСУ

Подручје ентитета и Босне и Херцеговине обликовано је кроз сложен геолошки и геотектонски развој, односно геолошку и геотектонску еволуцију, што је утицало да се у различитим геолошким раздобљима, временским интервалима, формирају различити морфогенетски и економско-геолошки типови више десетина врста минералних ресурса. Ти минерални ресурси имају одређену правилност размјештаја и у органској су повезаности са адекватним рудоносним формацијама, које су носиоци различитих типова орудњења. Интензивним геолошким истраживањима прије 90-их година, дефинисане су рудоносне формације, откривена и дефинисана лежишта различитих минералних сировина од којих су нека детаљно, а нека дјелимично истражена, регистроване рудне појаве, изграђени многобројни капацитети експлоатације, припреме и прераде већине минералних сировина итд. Према томе, предмети будућих концесија могу бити:

1. минералне сировине које су детаљно истражене и припремљене за експлоатацију или се налазе у експлоатацији;
2. утврђене, али недовољно истражене минералне сировине са јасном перспективношћу;
3. неизвјесно перспективне минералне сировине утврђене на проспекцијском нивоу; и
4. рудоносне формације као површине перспективе за откривање познатих, али и других минералних сировина, разрађене по блоковима са пратећом документацијом за сваки блок.

КОНЦЕСИЈЕ И ОСНОВНА ПИТАЊА РЕПРОДУКЦИЈЕ МИНЕРАЛНО–СИРОВИНСКЕ БАЗЕ

Разноврсне минералне сировине истражене у Босни и Херцеговини имају велики значај за друштвену репродукцију изражену кроз стално обнављање процеса производње. При томе се, као што је већ раније наглашено, минералне сировине, као

⁸ Цвијић Р. (2001): Еколошки аспекти експлоатације природних ресурса, Међународни симпозијум *"Рачунарски интегрисане технологије у индустрији минерала"*, Зборник радова, Приједор с. 381 – 387.

исцрпљиви и необновљиви ресурси, не могу посматрати само из уског аспекта као истражене резерве одређених категорија и класа, односно преко њихове улоге као предмета рада у процесу експлоатације, већ знатно шире.⁹ У вези са овим, минералне сировине се морају разматрати, у ствари, у оквиру комплексне категорије, познате као минерално-сировинска база. Ову категорију у материјалном смислу чине потенцијалне и истражене резерве, ресурси и лежишта минералних сировина, затим активирана лежишта и руднички капацитети, обухватајући постројења за припрему (концентрацију) и примарну прераду минералних сировина.

Веза између минералних сировина, или прецизније минерално–сировинске базе, и репродукције, може се са ширег друштвеног становишта разматрати у оквиру цјелокупне друштвене репродукције или се минерално-сировинска база може условно посматрати и као специфичан самосталан процес у релативном смислу.¹⁰ При томе су оба приступа значајна. И у једном и у другом случају потребно је утврдити битне расположиве и потенцијалне минерално-сировинске базе одређене земље, али исто тако и могућности за проширену репродукцију. Када се таква разматрања обављају, мора се међутим, увијек полазити од чињенице репродукције минерално-сировинске базе подсистема и елемената. То значи да се при анализи и оцјени минерално-сировинске базе мора користити и теорија система.

Репродукција минерално-сировинске базе карактерише се низом специфичности, што намеће потребу да се третира и као релативно самосталан процес. При томе се и ова репродукција једино може посматрати као јединство међузависности производње, расподеле, размјене и потрошње, и као стално настављање (обнављање) процеса производње – схваћено у најширем смислу. Потребно је, међутим, истаћи изузетно наглашену зависност репродукције минерално-сировинске базе од природних услова, и чињеницу да су лежишта минералних сировина исцрпљиви и необновљиви природни ресурси, усљед чега се процес репродукције лежишта појављује у специфичном виду.

Полазећи од опште теорије система, минерално-сировинска база може се, у суштини, сматрати сложеним економским системом који има материјално-реалну садржину (истражена и активна лежишта са одговарајућим производним капацитетима) и одговарајућу структурну шему функционисања. Минерална – сировинска база је сложен економски систем који се дијели на подсистеме (системе другог реда), а ови на одговарајуће елементе.

⁹ Цвијић Р. (1999): *Проблеми репродукције минерално-сировинске базе угља у Републици Српској*, реферат по позиву, научно савјетовање Савеза енергетичара РС са међународним учешћем на тему "Могући аспект експлоатације, припреме и сагоривања угљева у РС", Теслић, 5 с.

¹⁰ Цвијић Р., Гашић М. (2001): *Систем менаџмента квалитетом, Монографија, РЖР "Љубица" РГИ Приједор*, 386 с.

У савременој економици минералних сировина, у оквиру функционисања минерално-сировинске базе издвајају се четири релативно крупна подсистема: геолошка наука, геолошка истраживања, индустријско (економско) освајање лежишта и експлоатација лежишта минералних сировина.

Основне карактеристике појединих подсистема минерално-сировинске базе су сљедеће:

Геолошка наука као подсистем (или систем нижег реда) у оквиру минерално-сировинске базе има основни циљ да обезбједи прикупљање специфичних извора у виду акумулираног знања из области геологије које треба да омогући, између осталог, утврђивање општих законитости стварања и размјештаја лежишта минералних сировина у одговарајућим дијеловима земљине коре. На основу тога разрађују се геолошке прогнозе, оцјењује потенцијалност појединих подручја, оцјењују прогнозе резерве (D_1 и D_2 категорија) и утврђује перспективност терена за проспекцију. За истраживања оваквог карактера морају се утрошити одређене количине радних ресурса (стручњаци и научници одговарајућих квалификација и са одређеним фондом знања) основних и обртних средстава. Одговарајуће факторе чине: недовољна развијеност метода истраживања (геолошке, геохемијске, геофизичке и др.) и недостатак финансијских средстава.

Подсистем геолошких истраживања директно се ослања на резултате добијене у оквиру претходног подсистема. Резултати ових истраживања представљају истражене резерве минералних сировина у новим или већ познатим лежиштима, што доводи до повећања и побољшања (у квалитетном смислу) минерално-сировинских потенцијала земље, односно њеног биланса минералних сировина. Због тога су геолошка истраживања најзначајнији беоцуг у процесу репродукције минерално-сировинске базе. Истраживање се одвија постепено и поступно, и на крају сваког стадијума геолошких истраживања обавља се геолошко-економска оцјена. Она има велики утицај на оптимализацију геолошко-истражног процеса и директно се одражава на његову рационалност и ефективност. При томе се увијек мора полазити од тога да су финални производи (резултат) геолошких истраживања истражене и припремљене за експлоатацију резерве минералних сировина, лоциране у одговарајућим лежиштима или рудном тијелу, и да те резерве прецизираних количина и квалитета, представљају основе за текуће планирање постојећих рударских капацитета, као и оних који на основу утврђених резерви тек треба градити. Резултати геолошких истраживања, односно истражене резерве, такође су и основа за дугорочно планирање не само у сфери екстрактивне индустрије већ, као што је то раније приказано, и многих других привредних грана и друштвене репродукције у цјелини. То намеће потребу да се обезбједи и усклади одговарајући темпо прираштаја истражених резерви, како би се благовремено обезбједило како замјењивање исцрпљених резерви

новопронађеним, тако и стварање материјалне основе за отварање нових рудника, односно проширене репродукције.

У ствари, битно је да се обезбиди да геолошка истраживања значајно претходе исцрпљивању лежишта, што практично значи да ако се данас жели замјењивање откопаних резерви новим, или изградња нових рудника, истраживања су морала почети бар 10 – 15 година раније, под условом да резултати буду позитивни.

Улаз код подсистема геолошких истраживања чине подаци (оцјене) геолошке прогнозе, радни ресурси и основна и обртна средства организација за геолошка истраживања.

Излаз обухватају резерве минералних сировина истражених и оцијењених лежишта, као и разноврсна геолошко-економска информација о елементима. Ограничавајући фактори подсистема су: недовољна финансијска и материјална средства и радни ресурси.

Експлоатацијом лежишта, као подсистемом, обезбјеђује се одговарајућа количина минералних сировина / концентрата који служи као улаз за одређене потрошаче (подсистеме и системе), а прије свега за постојења примарне прераде. Овај подсистем поред откопавања минералне сировине, обухвата и експлоатациона истраживања и рударске капиталне радове. Улаз чине радни ресурси и производни фондови. Ограничења су условљена природним условима (геолошки и рударско – експлоатациони фактори, геолошко – економске оцјене), расположивим финансијским средствима, нивоом развијености и прецизности/усавршености метода експлоатације, захтјевима тржишта (потрошача и др.).

За подсистеме који чине систем репродукције минерално сировинске базе је карактеристично да су сви оријентисани на рјешавање јединственог циља, а то је задовољавање потреба привреде одговарајућим резервама минералних сировина. При томе је очигледно да постоји примат цјелине над дијеловима, али разумије се, и одговарајућа самосталност дијелова у односу на цјелину.

Општа теорија економских система омогућује да се на основу изучавања развоја система репродукције минерално-сировинске базе управља његовим развојем и/или без обзира на одговарајуће специфичности и велики утицај природних услова/ оствари оптималност система као највиши циљ. Морају се, међутим, сигурно имати у виду и равнотежа и стабилност система (подсистема), као нижи облици његовог организовања.

Без улажења у анализу, што захтјева посебан простор и није предмет излагања, потребно је истаћи да су у оквиру репродукције минерално-сировинске базе значајна још и сљедећа питања:

- улога репродукције основних и обртних средстава при репродукцији минерално-сировинске базе;
- значај радних ресурса (посебно у подсистему геолошких истраживања) за репродукцију минерално-сировинске базе и њихове специфичности;

- робно-новчани оквир фазе размјене при цјелокупној репродукцији минерално-сировинске базе („Продаја“ истражених лежишта и резерви минералних сировина од стране геолошких организација њиховим корисницима) потрошачима; репродукциони циклуси у екстрактивној индустрији; уграђивање трошкова геолошких истраживања у продајну цијену производа примарне прераде; слободна размјена рада у области геолошких истраживања и др.;
- фаза потрошње у репродукцији минерално-сировинске базе.

У новим тржишним условима гдје се код експлоатације минерално-сировинске базе предвиђа нов концесиони приступ, систем репродукције минерално-сировинске базе није у потребној мјери сагледан и програмиран¹¹ на нивоу Р. Српске као државе¹².

ЦИЉЕВИ КОНЦЕСИОНЕ ПОЛИТИКЕ У МИНЕРАЛНО-СИРОВИНСКОМ КОМПЛЕКСУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Циљ I - Обезбјеђивање савременог, транспарентног, комплексног и свеобухватног законодавства у области истраживања, експлоатације и примарне прераде минералних ресурса, али и у сфери концесионарства, заштите животне средине и страних улагања.

Без одговарајуће законске регулативе није могуће управљати минералним ресурсима, односно спроводити оптималну минералну политику, али и основни елементи минералне политике морају бити уграђени у регулативу. То практично значи да законска рјешења и мјере морају уважавати основне циљне функције минералне политике, што је у нашим условима сложеније питање, јер је реална ситуација таква да мора да се паралелно ради на изради регулативе и конципирању минералне политике. У једном броју земаља које немају посебно разрађену и званично усвојену минералну политику, њени основни елементи се налазе у одговарајућим Закономима о рударству. Важеће одредбе важећих закона у Републици Српској дају солидну правну основу за реализацију концесија у пракси, али њихова слабост је у томе што су поједине одредбе начелног карактера у неким питањима недоречене, али и неусаглашене са другим законима и не прате их адекватна подзаконска акта.

Циљ II - Прецизно утврдити степен геолошке истражености територије Републике Српске са прегледом свих до сада обављених активности, добијених резултата и утрошених средстава. Потребно је евидентирати неријешена питања и проблеме из ближе прошлости чије рјешавање није дошло на ред због недостатка средстава или другачијих приоритета. Посебно треба направити преглед до сада

¹¹ Цвијић Р., Гашић М. (2001): Систем менаџмента квалитетом, *Монографија, РЖР "Љубија"* РГИ Приједор, 386 с.

¹² Цвијић Р. (1999): Проблеми репродукције минерално-сировинске базе угља у Републици Српској, реферат по позиву, научно савјетовање Савеза енергетичара РС са међународним учешћем на тему *"Могући аспект експлоатације, припреме и сагорјевања угљева у РС"*, Теслић, 5 с.

склопљених уговора о концесији, важећих експлоатационих катастара, важећих дозвола за проспекциона, детаљна и експлоатациона истраживања са датумом издавања и роком важења, до конституисања Комисије за концесије.

Предмет активности представља сређивање (инвентаризација) свих до сада прикупљених података у геолошкој грађи, тектоници, минералогенетским проучавањима и геолошко-економским карактеристикама свих појава и лежишта минералних сировина лоцираних на територији Републике Српске У питању је огроман научно-стручно драгоцен материјал, који је нарочито интензивно акумулиран послије Другог свјетског рата.

У односу на минералне ресурсе, реализација у оквиру овог сегмента минералне политике треба да обухвати задатаке¹³:

- израда експертне геолошко-економске оцјене репрезентивности и актуелности раније извршених истраживања, посебно оних из релативно удаљеније прошлости и на објектима гдје у новије вријеме није било никаквих додатних истраживања, а у међувремену су се промијенили неки од кључних фактора претходних оцјена потенцијалности и економског значаја;

- превођење раније прерачунатих резерви минералних ресурса и овјерених од стране званичних институција (класе и категорије), за цијелу територију Републике Српске, на оквирну класификацију УН резерви и ресурсу минералних сировина, што је посебно значајно не само за савремене компаративне и експликативне анализе, већ и за успјешно вођење концесионе политике у минерално-сировинском комплексу и привлачење иностраних инвестиција;

- прорачунавање вриједности сваког истраженог лежишта и потенцијалних концентрација и појава минералних сировина примјеном савремених динамичких метода (MPV, IRR и друго), уз утврђивање економске и других видова ефикасности и ефикасности обављених геолошких истраживања на конкретним објектима (до сада се ове методе мало користе у Републици Српској, већ су за чврсте минералне сировине коришћене методе статичког карактера, што је доводило до деформација вриједности лежишта);

- цијелу територију ентитета Републике Српске подијелити на концесиона подручја/блокове, израдити пратећу документацију за сваки блок, односно три варијанте материјала који би се ставио на располагање (уз новчану накнаду) заинтересованим субјектима, односно потенцијалним концесионарима. Прва варијанта материјала је најсажетији приказ једне до двије странице геолошко-економских и других карактеристика концесионог блока; друга варијанта представља комплетнији материјал о блоку приказан до 20 страница; и трећа варијанта је потпун приказ свих релевантних фактора и показатеља геолошко-економске оцјене блока. Износ накнаде нормално расте од прве према трећој варијанти.

¹³ Цвијић Р., Лескур З., Протић Љ. (1991): Теоретске и практичне претпоставке проширења минерално-сировинске базе РЖР "Љубија", *Билтен о унапређењу производње бр.15, ДИТ РЖР "Љубија"* Приједор с. 20-31

Потребно је направити преглед потписаних концесионих уговора за концесије, важећих експлоатационих и истражних права са датумом издавања и роком важења, као и преглед експлоатационих и истражних простора са површинама и врстама минералних сировина ради стварања базе података и оцјене оправданости постојећих и склапања нових концесионих уговора или раскида.

Реализацијом наведених конкретних активности у области минералне политике прецизно утврдити ранг листу минерално-сировинских објеката по приоритетима и значају са аспекта истраживања и давања концесија и издвојити она подручја која би задржала држава у свом власништву да сама обавља геолошка истраживања, тј експлоатацију одговарајућег минералног ресурса.

Активну, реалну и цјелисходну минералну политику, односно доношење оптималних одлука у њеној сфери, није могуће реализовати ако се не располаже са квалитетно проученом и припремљеном информацијом. Поред до сада урађеног једног броја синтезних материјала за геологију и геолошко-економске карактеристике минерално-сировинске базе и појединих минералних ресурса, још увијек не постоји једна комплетна и комплексна савремена геолошка-економска и економска оцјена минералног богатства Републике Српске. Такође, не постоји ни јасно одређење шта се све може и треба приватизовати и давати као концесија, а шта за сада задржати у власништву и коришћењу Републике Српске. Осим тога, израда (постојање) сврсисходних и реалних/објективних подлога за давање концесија управо захтијева располагање са потпуном информацијом која се не може свести само на геолошке природне показатеље, већ мора имати потпуну геолошко-економску димензију. Цјелокупна територија Републике Српске, према управо тим геолошко-економским параметрима, треба да буде подијељена на концесиона поља (блокове, парцеле) – у зависности од одређене минералне сировине – и за сваки тај простор утврђени сви елементи који интересују будућег концесионара. Разумије се да овдје велику улогу игра и геолошки информациони систем (ГИС), али пошто он још увијек не постоји мора се прибјећи експертним анализама за поједине просторе и сировине, што је свакако заобилазнији пут, али ће добијени подаци бити корисни за "пуњење" ГИС-а.

Циљ III - Стварање оптималне организационе (институционалне) структуре за управљање минерално-сировинским ресурсима и геолошким истраживањима у складу са одрживим развојем.

Успјешна реализација минералне политике¹⁴, поред других предуслова (стварна подршка највиших државних органа, разумијевање и сарадња са локалним државним властима, компанијама, мјесним становништвом, невладиним организацијама;

¹⁴ Цвијић Р. (2004): Политика и стратегија у минерално сировинском комплексу РС Зборник радова, Савјетовање на тему "Савремена достигнућа у истраживању, експлоатације и коришћења минералних сировина у Републици Српској". СИТ рударске, геолошке и металске струке РС, Гацко с. 30 – 45.

расположива или потенцијална средства; оптимална расположива кадровска структура; повољно шире окружење и др.) великим дијелом зависи и од одговарајуће организационе (институционалне) структуре, која је директно или индиректно задужена и одговорна за управљање минералним ресурсима. У највећем броју земаља у савременим условима постоје одговарајуће геолошке службе (Geological Surveys) и различите агенције, као државне институције које обављају конкретне задатке за потребе државних органа и државе у цјелини, а односе се на укупну геолошку проблематику, посебно обухватајући управљање минералним ресурсима.¹⁵ У Српској овакве институције не постоје што је допринијело да се минерално-сировински комплекс налази већ дуже вријеме у незавидној позицији.

Циљ IV - Разрада, осавремењавање и комплетирање пореске политике у складу са стандардима ЕУ, како би се домаћи и инострани инвеститори прилачили и стимулисали да улажу у минерално-сировински комплекс и остварују приходе у складу са ризицима и неизвјесностима са којима се суочавају.

Укупна фискална политика се директно или индиректно односи на минерално-сировински комплекс Републике Српске. Рударски Закон и Закон о геолошким истраживањима треба допунити прецизним одредбама о накнади (royallity) за коришћење минералних сировина у складу са одређењима и рјешењима која су већ у дужем периоду у примјени у многим земљама које имају развијену минералну економију. Законе о страним улагањима пореској политици, предузећима, концесијама, стечају и др. - допунити специфичностима минерално-сировинског комплекса. Конкретни задаци односе се на следеће:

- дефинисати порески облик „royallity“ у складу са савременим свјетским законодавством, искуствима, конкретним законским рјешењима и традицијом из земаља са развијеном минералном економијом; посебно истаћи разлику између концесионе накнаде за истраживање и /или експлоатацију, еколошких такси, "royallity" и рудничке ренте (порез на екстра профит);

- утврдити начин прорачунавања ових накнада, пореза и такси, методе и прецизне критерије за обухват (на које се односи и у којим случајевима);

- утврдити јасно дио који остаје за ентитете и државу у оквиру укупне прерасподјеле;

- одредити гдје ће прикупљена средства бити усмјерена односно структуру расподеле при чему адекватан дио средстава треба да буде усмјерен у активности Дирекције за минералне сировине и геолошке службе Републике Српске, док један дио, минимално 20% треба да се стави на располагање општини на чијој територији се обавља експлоатација минералних ресурса.

¹⁵ Миловановић Д. (1996): Менаџмент и геолошка истраживања, *Техника - рударство, геологија и металургија*, бр. 47 – 7 – 8, Београд с. 6 – 10.

Транспарентни, савремени фискални систем, укључујући и фискални менаџмент, представља адекватно средство за привлачење инвестиција у минерално-сировински комплекс. Приступ у опорезивању рударских активности треба да омогући предузетницима да послују на комерцијално одржив начин и да се истовремено обезбиједи правични приходи државном и ентитетским буџетима, као и буџетима локалних друштвених заједница. Осим тога, потребно је обезбиједити средста за репродукцију минерално-сировинске базе, санирање негативних посљедица добијања и коришћења минералних ресурса и убрза развој Републике Српске, региона и општине.

Веома је значајно да се обезбиједи потпун склад између укупне националне пореске политике и посебних потреба и специфичности (ризичности, неизвјесности и сл.) које минерални комплекс има, његове подсистеме и хијерархијски ниже елементе.

При изради одговарајућих фискалних мјера и инструмената и метода, мора се имати у виду да су лежишта минералних сировина исцрпљива, необновљива и коначна и да се могу репродуковати само кроз нова геолошка истраживања, под условом да она доведу до нових лежишта и резерви, а то се често остварује на удаљеним локацијама, уз веће трошкове по јединици пронађених резерви и пронађене сировине су обично слабијег квалитета и са укупним неповољним геолошко-економским факторима и показатељима у односу на исцрпљене ресурсе.

Поред стандардног фискалног сета, потребно је за посебно интересантне, за државу, нарочито међународне пројекте, у оквиру минералног сектора предвидјети додатне стимулансе, односно, олакшице, које ће дугорочно утицати на развој минералног сектора. У домаћим условима, до сада није никако примјењиван "попуст" односно стимулација за исцрпљивост лежишта. Наиме, полазећи од чињенице да су лежишта минералних ресурса исцрпљива и необновљива и да власник рудника у великом броју случајева неће имати на располагању ново лежиште које ће замијенити исцрпљено, држава даје одређену олакшицу у виду утврђеног процента којим се смањује пореска основица ("deletation rate"). Ово је одавно присутно у САД и још неким земљама са развијеним минералним економијама и на тај начин се признају специфичности рударске производње и улагања капитала у истраживање и експлоатацију сировина.

ЗАКЉУЧЦИ

Расположиви минерално-сировински ресурси у Републици Српској заузимају реално значајну позицију у економији. У посљедње вријеме у овом сектору све је више проблема који актуелизују захтјев да се у државним оквирима утврди јасна минерална политика и стратегија и на тај начин зауставе перманентно растући негативни трендови. За почетак, потребно је израдити експертну анализу (оцјену) комплетног стања у минерално-сировинском комплексу Р. Српске, као државе са посебним акцентом на квантитативну и квалитативну оцјену минерално-сировинске базе (истражене и

потенцијалне резерве) и основне факторе и показатеље геолошко-економске оцјене. Из наведених активности произашле би SWOT анализе за целокупну минерално-сировинску базу и дугорочна минерална политика и стратегија, са низом временских орочених задатака које треба реализовати и носиоцима те реализације. На тај начин створили би се основни предуслови да се оптимално искористе реалне компаративне предности које пружају минерални ресурси са геолошко-економским карактеристикама.

Полазећи од фундаменталних опредјељења у Српској за својинском трансформацијом кроз приватизацију на тржишним основама, која обухвата и минерално-сировински комплекс, који се као национално добро не може приватизовати, већ путем концесија може експлоатисати и користити, намеће се потреба стварања активног законског и другог амбијента за привлачењем иностраних и домаћих инвеститора, за улагања у минерално сировински комплекс, који на овај нов начин треба да се развија. Пажњу треба посветити постојећој законској регулативи која регулише правни статус јавних природних добара, добара у општој употреби, обављању дјелатности од општег интереса и државној имовини, предузети активности на измјенама и допунама постојећих прописа из ове области и подобност за концесионе дјелатности.

На нивоу Р. Српске потребно је да постоје дугорочни планови истраживања минералних сировина, стратегија и репродукција минерално-сировинске базе, са прецизно одређеним врстама наведених сировина и географско металогенетским јединицама по којима ће се истраживање реализовати буџетским средствима.

Перманентно праћење стања у минерално-сировинској бази, обезбјеђивање подлога за давање концесија, благовремена реаговања на интересовања иностраних и домаћих субјеката за одговарајућа улагања, односно инвестирања у минералне сировине, захтијева постављање и разраду адекватног мониторинга минерално-сировинске базе, катастра минерално-сировинских ресурса и изнад тога, информационог система за управљање.

Јасно дефинисање и прецизирање свих извора финансирања геолошких истраживања од интереса за Републику Српску, као што су накнада за коришћење минералних сировина, накнада за давање концесија и друго.

Утврђивање квалификованих субјеката који могу да се баве проспекцијом и истраживањем минералних ресурса и под условима.

На основу напред наведеног омогућује се:

- остваривање утемељене политике и стратегије на нивоу Републике Српске на овом нивоу организованости;
- стално праћење процеса у оквиру истраживања и експлоатације минералних сировина и обезбјеђивање повратне спреге;
- стандардизацију активности у оквиру ових процеса, посебно укључујући заштиту животне средине;

- обезбјеђење адекватних информација за доношење оптималних одлука на свим нивоима, од елемената за пројектовање геолошких истраживања, затим основа за давање концесија и доношење стратешких рјешења;
- перманентно ажурирање података о стању минерално-сировинске базе, односно ресурса по врстама минералних сировина и лежиштима и њен развој.

Минерална богатства су необновљивог и исцрпљивог карактера и траже да се при њиховом истраживању, експлоатацији и коришћењу досљедно примјењују три стандарда одрживог развоја и то: економски, еколошки и друштвени. То се може постићи оптималним планирањем и управљањем гдје се уз концесиони као нови приступ у новим условима геолошка истраживања планирају, организују и изводе у циљу репродукције минерално-сировинске базе.

CONCESSIONS IN THE FUNCTION OF MINERAL RAW MATERIALS BASIS REPRODUCTION IN THE REPUBLIC SRPSKA

Prof. Ranko Cvijić, Ph.D.

Abstract: Mineral raw material basis of Republic Srpska is diverse and economically significant had been to a large extent proved in the past decades through exploration and exploitation, and can be used only under precise worked out concessions system. The transition to a market economy in the mineral industry through concessions and concessions rights enable successful development of mineral raw materials complex in the Republic Srpska. The concessions system in this area has no alternative and in the Republic Srpska mineral economy nobody would have dared to explore and exploit natural resources without granted the appropriate concessions. In the paper are presented the situation and problems of the concession policy in the mineral raw materials complex of the R. Srpska with suggestions for improvement.

Keywords: *Concessions, License, Concessions rights, Reproduction, Mineral raw materials, Recognition, Prospection, Exploration and exploitation of mineral raw materials.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Јанковић С., Миловановић Д. (1985): *Економска геологија и основи економике минералних сировина*, РГФ Београд.
2. Миловановић, Д. (1993): *Концесије у минерално сировинском комплексу, Техника – рударство, геологија и металургија* бр. 44 – 56, Београд.
3. Миловановић Д. (1996): *Менаџмент и геолошка истраживања, Техника - рударство, геологија и металургија*, бр. 47 – 7 – 8, Београд.
4. Цвијић, Р. (1999): *Проблеми репродукције минерално-сировинске базе угља у Републици Српској*, реферат по позиву, научно савјетовање Савеза енергетичара РС са међународним учешћем на тему "Могући аспект експлоатације, припреме и сагоријевања угљева у РС", Теслић.
5. Цвијић, Р. (2001): *Еколошки аспекти експлоатације природних ресурса, Међународни симпозијум "Рачунарски интегрисане технологије у индустрији минерала"*, Зборник радова, Приједор.
6. Цвијић, Р. (2001): *Минерални ресурси жељеза, перитоидне руде Љубијске металогенетске области и перспективе развоја*, Монографија, РЖР "Љубија" Приједор, РГФ Универзитета у Београду.

7. Цвијић, Р. (2003): *Економска оцјена минералних сировина у свјетлу транзиције, приватизације и концесионарства (прихватање нових трендова услов опстанка)*, часопис „Приватизација и Ви“, бр. 41, Бањалука.
8. Цвијић, Р. (2003): *Концесије у минерално-сировинском комплексу РС, „Успјешан менаџер“*, часопис за промоцију и унапређење менаџмента бр. 15 – 16, година 3, Бањалука.
9. Цвијић, Р. (2003): *Минерална политика и стратегија као дио економске политике Републике Српске, „Успјешан менаџер“*, часопис за промоцију и унапређење менаџмента бр. 13 – 14, година 3, Бањалука.
10. Цвијић, Р. (2003): *Минерално сировински комплекс – специфичности транзиције и приватизације (утврдити јасну стратегију и политику према минералним ресурсима)*, часопис „Приватизација и Ви“, бр. 40, Бањалука.
11. Цвијић, Р. (2004): *Геоменаџмент у функцији коришћења и развоја минералних ресурса Љубијске металогенетске области*, Монографија, РЖР "Љубија" и Рударски институт, Приједор.
12. Цвијић, Р. (2004): *Политика и стратегија у минерално сировинском комплексу РС* Зборник радова, Савјетовање на тему "Савремена достигнућа у истраживању, експлоатације и коришћења минералних сировина у Републици Српској", СИТ рударске, геолошке и металске струке РС, Гацко.
13. Цвијић, Р., Бодуљић Г., Виталић, Б., Протић, Љ., Фрањковић, В. (1988): *Организација, планирање и финансирање геолошких истраживања у РМК "Зеница"*, реферат, Зборник радова, 2. Југословенско-пољски симпозијум о актуелним питањима даљег развоја економике минералних сировина у Југославији и Пољској, Приједор.
14. Цвијић, Р., Гашић, М. (2001): *Систем менаџмента квалитетом*, Монографија, РЖР "Љубија" РГИ Приједор.
15. Цвијић, Р., Грубић, А., Раковић, Н., Милошевић, А. (2002): *Минерално сировински потенцијал Републике Српске*, Зборник радова, 1. Међународно савјетовање "Минерално сировински потенцијал Србије и Црне Горе", РГФ Београд, Савез инжењера Србије и Ц. Горе, Београд.
16. Цвијић, Р., Дрљача, М. (2004): *Концесије, пут приватних страних и домицилних инвестирања у привреду Републике Српске*, Зборник радова, Савјетовање на тему "Савремена достигнућа у истраживању, експлоатације и коришћења минералних сировина у Републици Српској", СИТ рударске, геолошке и металске струке РС, Гацко.
17. Цвијић, Р., Дрљача, М. (2005): *Актуелни проблеми процјене јавног интереса у поступку додјеле концесија*, „Привредне информације“, часопис Привредне коморе Р. Српске (стр. прилог) бр. 57–58, Бањалука.
18. Цвијић, Р., Лескур, З., Протић, Љ. (1991): *Теоретске и практичне претпоставке проширења минерално-сировинске базе РЖР "Љубија"*, Билтен о унапређењу производње бр. 15, ДИТ РЖР "Љубија", Приједор.
19. Цвијић, Р., Миловановић, Д. (2004): *Неметаличне минералне сировине као респективни потенцијал Републике Српске*, Зборник радова, Савјетовање на тему "Савремена достигнућа у истраживању, експлоатације и коришћења минералних сировина у Републици Српској", СИТ рударске, геолошке и металске струке РС, Гацко.
20. Чичић, С., и сарадници (1986): *Пројекција дугорочног развоја геолошких истраживања у БиХ од 1986 – 2000*, СИЗ за геолошка истраживања БиХ, РО "Геоинжењеринг", СИТ геолошке струке БиХ, Сарајево.